

Mrázek, Roman

[Safarewiczowa, Halina. Oboczność я имею і у меня есть w języku rosyjskim dziś і dawniej]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1966, vol. 15, iss. A14, pp. 202-203

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100454>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ментов в предложении, т. е. устанавливаются здесь ступени „важности“ отдельных членов.

В заключение хотелось бы подчеркнуть, что несмотря на ряд частных возражений или сомнений мы в общем благоприятно оцениваем труд Александра и самую его попытку „двинуть с места“ область синтаксической теории, где дальше по-старому работать просто нельзя. Он наметил направление, принес много импульсов. Обнаружилось также, где скрывается опасность, чего надо, вероятно, избегать. Самое существенное в будущем — это найти стройное единство критериев (признаков), по возможности объективно, алгоритмически применимых и иерархически оправданных. Считаем вероятным, что развитие здесь действительно будет идти в направлении расширения числа членов предложения, хотя бы лишь за счет терминологических индексов на низших ярусах.

Роман Мразек

Halina Safarewiczowa: Oboczność я имею I у меня есть w języku rosyjskim dziś i dawniej, Ossolineum. Wrocław—Warszawa—Kraków 1964, 65 stran.

H. Safarewiczowa učinila předmětem svých výzkumů alternaci dvou funkčně blízkých konstrukcí ruských vyjadřujících vlastnictví a napsala o ní svědomitou, diachronicko synchronickou, monoglossickou (jednojazykovou) práci. Opřela se zčásti o některé myšlenky českých lingvistů (Isačenko, Adamce, Bryma—Mrázka), které toto téma už také upoutalo, ovšem jde do větší hloubky, sleduje stav věci přísně pozitivisticky, zobecňuje na podkladě materiálových statistik. Navíc osvětlila své téma i historicky. Omezila si látku tak, že neprobírá fungování předložkového genitivu ani slovesa habere v celém rozsahu, nýbrž skutečně jen potud, pokud si fakticky nebo fakultativně konkurují. A pojala celou práci především sémanticky, zkoumajíc vzájemný podíl obou forem při vyjadřování dílčích lexikálně gramatických modifikací významu posidence, kdežto zřetelě ryze syntaktické u ní ustupují na vedlejší místo. Vcelku představuje útlá, v lecčems objemná knížka H. Safarewiczové (napsaná tradičně, ne však bez strukturálních momentů) dobrý přínos do prozkoumání tohoto zajímavého fragmentu ruského jazykového systému.

Po úvodní kapitole, která má ráz předmluvy a rozhlíží se po dosavadní literatuře předmětu (str. 5—8), následuje II. oddíl, ozřejmující autorčino stanovisko k obecným otázkám povahy metodologické, terminologické, rozsahové a historické (str. 9—18). Je ukázáno, jaké formální nebo jiné okolnosti zabraňují synchronickému užití obou zkoumaných výrazových prostředků. Široká sémantika posidence (vlastnictví) je pak rozdělena do šesti dílčích skupin, podle nich jsou pak rozvrženy následující výklady, přičemž v rámci oněch skupin se ještě na nižší úrovni přihlíží k věcnému charakteru „vlastníka“ a „vlastněného předmětu“. Každá dílčí sémantická skupina je tam pak probírána současně jak v ruštině staré, tak i novější a nové. Treba ovšem říci, že při takovém sloučení místy dochází až k nivelizaci různých časových rovin (vzato detailněji, octne se např. nejednou v téměř odstavci bezprostředně vedle sebe třeba doklad z Avvakuma a doklad z Leonova), stejně jako k oslabení platnosti některých paušálních zobecnění, které chtějí pod jedním jmenovatelem postihnout obdobná fakta rozličných systémů. Dále je souhrnně dovozeno a číselně podepřeno, že už v nejstarší ruštině byla frekvence předložkového obratu s genitivem nemalá, i když přirozené funkční nosnost slovesa habere — иметь byla zřetelně větší než nyní.

Další, III. část studie (str. 18—32) probírá už zevrubně první a nejčastější z šesti vytyčených významových platností obou konstrukcí, totiž význam skutečného osobního vlastnění něčeho a právem odevzdání nebo prodeje. Téměř překvapující je autorčino tvrzení o rozhodné převaze genitivního předložkového obratu tehdy, když se vlastněným předmětem míní něco konkrétního, bohužel zobecňující formulace jsou zde na závěr citovaných dokladů nesrozumitelné, matoucí (str. 20). Anticipuje se zčásti už následující význam disponování něčím, aby hned mohlo být ukázáno, že ani tam obrát s habere nikdy nezdomácněl a že se tedy nepotvrzuje Isačenkův názor o formálním rozlišování smyslu „mám v osobním vlastnictví“ a „disponuji, mám v užívání“. Stejně tak se Safarewiczová na základě dosti extenzivních výkladů v podstatě nezotožňuje s Isačenkovým stanoviskem v otázce explicitní a implicitní přítomnosti prezentního есть, leč na tomto místě nebylo přihlédnuto, ač mělo být, i k případům obsahujícím abstraktní „vlastněný“ předmět a zároveň také k významu disponování; jinak poměr mezi vyjádřeným a vynechaným есть tvoří vždy jeden z důležitých bodů všech dalších kapitol. Větší uplatnění nachází sloveso habere tam, kde už máme co činit s abstraktními vlastněnými předměty.

V části IV. (str. 32—37) se rozebírají oba obraty jakožto designátory významu příbuzenského

nebo společenského poměru někoho k někomu, kdy tedy „vlastníkem“ i „vlastněným“ jsou osoby. Zde pozorujeme jeden z nečetných případů zřetelného frekvenčního posunu při diachronii — ústup slovesa habere; užití prezéntního slovesa esse je hojnější než v předchozí skupině.

Část V. (str. 37—45) pojednává o významu „vyznačují se nějakou vlastností, jsem nějaký“, při výkladech se vedle charakteru vlastníka a vlastněného navíc přihlíží ještě k tomu, zda běží o vlastnost vnější či vnitřní. Relevance tohoto třídícího kriteria nezástala nakonec při poměrně silné formální variabilitě tak průkazná, i zařazení leckterého dokladu do příslušné rubriky, jak je vidět, působilo autorce jistě větší nesnáze než jinde.

Následující VI. kapitola se dotýká (str. 45—49) významové platnosti „nacházím se v jisté situaci nebo stavu“. Kdyby se zejména zde bylo přihlédlo větší měrou k syntaktické, stavební stránce odpovídajících konstrukcí, bylo by asi vyšlo najevo, že dosazení slovesa habere není na místě ani ve větách stavěných podle slovosledného schématu рубашка у него запачканная, характер у него был мягкий. Genitivní obrat podle S. celkově převládá, ba dokonce je jedině použitelný v tom případě, když se mluví o nemoci, kterou je někdo stížen; tvrzení o zásadní nepřítomnosti komponentu есть by tu však mohlo být zpřesněno, kdyby se byla uvážila úloha onoho komponentu důrazového, při vyvracení něčí námitky.

VII. část (str. 50—54) zachycuje poslední z vytčených významových platností — „vykonávám činnost, jsem podmětem psychických procesů“. Za tímto poněkud heterogenním, čistě pracovním názvem se vlastně tají analytické, verbonominální vyjadřování ideje slovesné, jako např. *měl vládnít* → *vládl*, *mám naději* → *doufám*, v starém jazyce hojnější než v novém.

Studie je ukončena závěrem (str. 54—57), v němž se podává ve výstižné, hutné zkratce trest předchozích výkladů, přičemž jsou tu vůbec poprvé sumarizovány typové případy úplného a částečného vyvázání obrátů s habere v průběhu historického vývoje a je vysloveno konstatování, že konkrétnost či abstraktnost „vlastněného předmětu“ nemá rozhodující dosah pro výběr jedné či druhé z obou forem.

Za sympatické na celé práci H. Safarewiczové považujeme to, že autorka nejen konstatuje a popisuje, ale snaží se také vysvětlovat hybné systémové souvislosti, možné impulsy a příčiny. Umí si klást otázky a dovede většinou dobře argumentovat, některé její úvahy jsou opravdu velmi zdařilé, výstižné. Její závěry sice nedospívají k strukturnímu odtažitému nacházení invariantních významů, členu příznakového a nepříznakového v jejich případné historické směnnosti, atpod., ale i tak podávají dostatečně názorný obraz. Ten by byl jistě ještě plastičtější, kdyby se byla autorka srovnávala dál, za oblast oněch dvou posidenčních forem (srov. alternaci předložkového obrátu s pouhým genitivem, nutnou náhradu dané předložky jinou předložkou atd.). Přes výtku týkající se zmíněného už občasného zaretušování časově podmíněných systémových hodnot nutno na druhé straně kladně hodnotit přihlížení k stylistické podmíněnosti způsobu vyjádření; v té souvislosti na sebe upozorní nejen skutečnost, že do nynější ruštiny došla řada obrátů se slovesem habere už v podobě frazeologismů, ale také možnost využít tohoto slovesa v neobvyklé pozici za účelem parodistickým, jakož i individuální sklon různých spisovatelů buď k jednomu nebo k druhému vyjadřovacímu postupu (tak např. Leonov tíhne k častějšímu využívání slovesa *иметь*). Jazykový materiál, z něhož S. čerpala, má ráz sond, ale v postačující míře opravňuje vyslovovat soudy i závěry. Doklady jsou vybírány uvážlivě, nepřesnosti v jejich interpretaci a zařazení se objevují ojediněle. Ovšem kromě kritické připomínky stran sousedství dokladů ze starého a nového jazyka bychom ještě dodali dvě maličkosti technického rázu: nepůsobí příznivě, když se bez zvláštní motivace verbis expressis octne třeba 5 dokladů vedle sebe jenom z Gončarova; trochu nelogicky se vyjímá v poměru k názvům ostatních autorů, uvedených v plném nebo nepatrně zkráceném znění, zkratka Erenburga jako pouhé obrácené Ə.

Shrneme své poznámky k studii H. Safarewiczové v tom smyslu, že je to práce tematicky důležitá, potřebná, pěkně zvládnutá, která určitě přinese užitek nejenom rusistům sovětským, ale zejména rusistům za hranicemi SSSR.

Roman Mrázek

N. G. Samsonov: **Drevněrusskij jazyk**, Jakutsk, Jakutskoje knižnoje izdatelstvo, I 1965, 94 str., II 1964, 147 str.

Sovětská slavistická produkce, kterou známe především z prací předních pracovníků působících v hlavních vědeckých centrech, má velice široké zázemí v bohaté síti univerzitních filologických fakult a pedagogických institutů. Přínos těchto ústavů k vědeckému životu země není nikterak zanedbatelný; — ostatně některé výsledky slavistického bádání ve Lvově, Černovicích, Voroněži, Oděsse, Charkově, ba i ve vzdálené Machačkale, Alma-Atě, Samarkandu nebo Tomsku